

Д.С. Пасічник

*Київський національний лінгвістичний
університет*

ОБРАЗ РІДНОГО МІСТА ТА ІСТОРИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ В ПОЕЗІЇ ТУРЕЦЬКОЇ АВТОРКИ ХАЛІДЕ ЕДІП АДІВАР “İSTANBUL”

«Наш час – це час інтенсивного, як ніколи раніше міжнародного обміну культурними цінностями», зазначав свого часу російський перекладознавець А.В. Федоров, і був надзвичайно правий, адже сьгоднішні добросусідські стосунки між державами неможливі без такого обміну; наявність культурного діалогу тепер є важливим фактором у визначенні всіх інших напрямків співробітництва між державами.

Неможливо не помітити, як сильно прогресували стосунки України й Туреччини за останні роки; ми постійно стикаємось з проявами турецької національної культури в повсякденному житті, і нам, щоб і надалі покращувати стосунки з цією державою – не лише на рівні керівників держав, а й пересічних громадян – необхідно постійно збагачуватися знаннями про Туреччину, більше дізнаватися про її культуру.

Якщо говорити образно, література – це душа народу, нації. Зазирнувши в неї, ви зможете побачити істинне обличчя народу, його історію, його дух, його радості й нещастя, його найцінніше і його найпотаємніше. І, на нашу думку, література має стати однією з основних складників діалогу національних культур.

Нашим завданням в пропонованій статі буде дослідити постать Халіде Едіп Адівар як знакової в турецькій літературі, та творчий доробок письменниці; з’ясувати історичне підґрунтя поезії “İstanbul” на основі як оригінала так і власного перекладу (який на сьгоднішній день являється єдиним перекладом цієї поезії українською мовою) та провести ґрунтовний аналіз зазначеного твору.

Проблема є актуальною, адже український читач сьгодні практично не ознайомлений з турецькою літературою – мало хто може назвати імена когось з турецьких авторів, окрім Орхана Памука, проте один автор – це ще не література. Що й казати про поезію – читацька аудиторія в своїй більшості не знайома із доробком турецьких поетів. Досліджувана нами тема актуальна ще й тому, що на сьгоднішній день перекладацька традиція турецької та української мов (як мови оригіналу та мови перекладу відповідно) в плані перекладу віршованих творів зовсім невелика, і ми власним перекладом певного твору Халіде Едіп певним чином долучаємося до збагачення та розширення цієї традиції.

Турецька письменниця, уродженка Стамбулу, Халіде Едіп відома турецькій спільноті, та й усьому світові, насамперед, як романіст та політична діячка. Такі її романи, як *Ateşten Gömlek* (“Вогняна сорочка”¹), *“Vurun kahreye”* (“Бий шльондру!”), *Yeni Turan* (“Новий Туран”) та особливо *Sinekli Bakkal* (“Сінеклі Баккал”²), який отримав премію Республіканської Народної Партії (1943 рік), зробили її знаменитою [1, с.174; 8, с.299]; її слава як письменниці дійшла і до України, і наразі перекладачами Г. Халимоненком і О.Кульчинським готується переклад роману “Сінеклі Баккал” українською мовою. На сьгоднішній день багато її творів вже перекладено англійською, французькою, російською, угорською, німецькою, фінською, португальською мовами. Українською допоки перекладено лише «Вогняну сорочку».

Халіде Едіп в своїх творах змогла підняти актуальні суспільні та політичні проблеми, багато перекладала з англійської на турецьку, писала книжки і англійською мо-

¹ В іншому перекладі – “У вогні”.

² Сінеклі Баккал – назва одного з окраїнних районів Стамбулу кінця епохи Абдульхаміда II (1876-1908). У романі таку ж назву носить й одна з вуличок в цьому районі.

вою³, з 1939 р. (після повернення з-за кордону) була завідуючою кафедри англійської філології при Стамбульському університеті, при кемалістах Халіде Едіп неодноразово обирали депутатом в меджліс. [1, с.174; 9, с.2]

В усіх біографічних нарисах, які нам пощастило знайти, твори авторки розподіляють на такі жанри: романи, оповідання, п'єси, мемуари. І жодної згадки про те, що в творчому здобутку Халіде Едіп були і вірші; їхня кількість зовсім незначна порівняно з іншими творами письменниці, але вони є, і заслуговують на те, щоб бути як перекладеними, так і дослідженими. Серед них *Yaşama dair şeyler* (“Речі, що стосуються життя”), *Ölüm* (“Смерть”) та *İstanbul* (“Стамбул” або “Істанбул”). При розмові з деканом факультету турецької мови та літератури одного з турецьких університетів авторка цієї статті дізналася про те, що останній вірш, який зображує рідне місто письменниці, має історичне підґрунтя, і є взагалі цікавим прикладом її творчості, адже ніде як в поезії не можна так точно передати свої почуття, переживання й думки, бо поезія є вершиною літературного мистецтва.

Досліджуваний вірш, як можна здогадатися, висвітлює і бере за основу певні події, що мали місце в житті письменниці в певний період.

1908 року Халіде Едіп стала писати й активно виступала за захист прав жінок, з 1909 року письменниця працювала спершу вчителем, потім інспектором зі справ освіти. Халіде Едіп безпосередньо брала участь у Національно-визвольній війні в Туреччині (1919 -1922 рр.) Її другий шлюб з доктором Аднаном Адиваром був щасливий, проте після розходження в поглядах з правлячою верхівкою, а надто з самим Ататюрком, вони з чоловіком були змушені покинути Батьківщину.[10, с.1]

До 1939 року Халіде Едіп Адивар з чоловіком залишалися за кордоном. За кордоном було написано відомий роман письменниці “Сінеклі Баккал”. (1936 р.)

Вірш “İstanbul” був своєрідною реакцією письменниці на те, що вона побачила, повернувшись до рідного міста. У той період, коли вона перебувала за кордоном, відбулася низка докорінних змін у турецькому суспільстві; змінилися під тиском обставин люди, змінився і сам Стамбул; він може й перестав носити горде ім'я столиці Османської імперії⁴, проте і в молодій Турецькій Республіці залишався її культурним, політичним, суспільним центром. Стамбул так само був центром внутрішнього світу Халіде Едіп.

Цей вірш читається з гіркотою, кожне слово дається поволі – місто, де тебе стільки років не було, стало зовсім іншим. Халіде Едіп не звинувачує Стамбул у тому, що він постав перед нею не таким, яким вона його полишила, та й, певно, немає кого звинувачувати – міста ростуть і поростають будівлями, наповнюються людьми, які теж, у свою чергу, постійно змінюються:

*...Одного ранку, Істанбул, я за тобою зголоділа.
З усіх боків, з кінця в кінець, тебе я, милий, обходила...
Все незнайоме, не таке... Усе чуже, та де там – інше!
Навколо зовсім інший люд; навколо – інші всі обличчя...⁵[8]*

Авторка з обуренням і гіркотою каже про те, що місто, де вона колись народилася, стало чужим навіть їм – його уродженцям, його плоті й крові:

*...Обличчя чорні, наче ніч...
Брехливий слід пройшовся ними...*

³ Так, роман “Сінеклі Баккал” спершу носив назву “The Clown and his Daughter” і спочатку був опублікований англійською мовою.

⁴ Стамбул був столицею Османської імперії до 1923 р. Після перемоги турецького національного руху на чолі з М.К.Ататюрком і проголошення Турецької Республіки, функції Стамбулу як столиці, перейшли до Анкари. Проте саме місто зберегло за собою право називатися торгово-промисловим, комерційним, а потім і туристичним центром країни.

⁵ Тут і далі переклад авторки статті.

*Мій Істанбул! От дивна річ –
З тобою стали ми чужими!..*

*...Все потонуло у брехні,
Мій Істанбул пограбували!*

Халіде Едіп не лише описує свої враження від побаченого, вона кількома рядками зображує ті «риси», за які вона саме і любила тодішній Стамбул – за привітність його мешканців, за щирість та внутрішню красу, замість якої тепер лише «обличчя чорні наче ніч»... Авторка також декілька разів згадує брехню, з якою вона «зіткнулася» в рідному місті.

Цей вірш – надзвичайно важкий; він – як душевна сповідь, як сторінка інтимного щоденника. Халіде Едіп Адивар виказує в ньому своє душевне обурення, пов'язане з утратою чогось надзвичайно цінного; і, понад усе, неспроможність щось змінити, щось повернути. Адже ні від кого не залежить те, як змінюється світ і його мешканці з плином часу й під тиском історії.

*Побитий горем Істанбул!
Тепер ти згарище розп'яте...
Одного ранку Істанбул ми не зуміли упізнати...*

Завершуючи наше дослідження, хотілося б відзначити той факт, що цей вірш авторка статті планує включити до збірки поезій різних турецьких авторів, робота над якою триває. Щодо цієї роботи, можемо сказати, що ми а) дослідили постать відомої турецької письменниці, і, знайшовши в її доробку також і вірші, зробили переклад одного із них; б) змогли долучитися до розвитку перекладацької традиції шляхом перекладу окремого твору турецької літератури; в) провели власний аналіз перекладеного вірша з літературної точки зору на кшталт як це робиться в підручниках літератури задля того, щоб читачі змогли краще зрозуміти основну думку вірша. Нижче авторка статті приводить оригінал вірша Istanbul та його переклад, зроблений нею (2007 р.).

Istanbul

Bir gün acıktım İstanbul'a
Yürüdüm baştan başa.
Herşey yabancı, her şey başka
Yüzler basbaşka, insanlar başka.

Karanlık yüzler,
Kırmızı yüzler yalancı
İstanbul artık
Bize bile yabancı.

Eskiden öyle miydi?
İstanbul çıkırsa dolmazdı caddeleri
Herkes birbirini sever,
Selam söyler, gülerdi.

Yalan olmuş herşey yalan.
İstanbulum talan olmuş.

Şimdi İstanbul dertli,
İstanbul yanık.
Bu gün İstanbul'u tanıyamadık.

Істанбул (Стамбул)

Одного ранку, Істанбул, я за тобою зголодніла.
З усіх боків, з кінця в кінець тебе я, милий, обходила.
Все незнайоме, не таке... Усе чуже, та де там – інше!
Навколо зовсім інший люд; навколо – інші всі обличчя!

Обличчя чорні, наче ніч...
Брехливий слід пройшовся ними...
Мій Істанбул! От дивна річ -
З тобою стали ми чужими!..

Чи так колись було, скажи? Посеред вікового гулу
Постійно вулиці плелись у вирі міста Істанбулу.
Сусід сусіда, брата брат – одне одного поважали.
То так було – вітались всі, і щиро усмішками грали.

Все потонуло у брехні,
Мій Істанбул пограбували...

Побитий горем Істанбул!
Тепер ти згарище розп'яте.
Одного ранку Істанбул ми не зуміли упізнати.

Література:

1. *Алькаева Л. О.* Очерки по истории турецкой литературы 1908-1939 гг. – М., 1959.
2. *Левый И.* Искусство перевода. Пер. с чешск. М., 1974.
3. *Потебня А.А.* Теоретическая поэтика. – М., 1990.
4. Українська мова. Енциклопедія // *В.В. Контілов* «Переклади українською мовою». – К., 2000.
5. *Фёдоров А.В.* Основы общей теории перевода. – М., 1983.
6. *Ömer Dermenci.* Ukraynaca – Türkçe, Türkçe – Ukraynaca sözlük – Kelebek Matbaası. – Istanbul, 2005.
7. Türkçe – Rusça Sözlük (Çağdaş), *O.Ü. Mansurova.* – М., 2005.
8. Türkçe – Rusça Sözlük *R.R. Yusupova.* – М., 2005.
9. www.biyografi.info/kisi/halide-edip-adivar
10. www.kultur.gov.tr